

## **A structural model for predicting addiction susceptibility in male adolescents based on family emotional climate with the mediation of resilience**

**Azar Akbari<sup>1</sup>, Hassan Pasha Sharifi<sup>2\*</sup>, Nastern Sharifi<sup>3</sup>, Malek Mirhashmi<sup>4</sup>**

1- PhD student in General Psychology, Department of Psychology, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran.

2- Associate Professor of Psychology Department, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran (corresponding author). Email: Hpssr@yahoo.com.

3- Associate Professor of Psychology Department, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran.

4- Associate Professor of Psychology Department, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran.

Received: 06/04/2023

Accepted: 04/09/2023

### **Abstract**

**Introduction:** The family's emotional climate and resilience are among the protective factors against drug use by teenagers.

**Aim:** The present study aimed to predict addiction susceptibility in male adolescents based on the family's emotional climate with the mediation of resilience.

**Methods:** The research method was of the descriptive correlation type and the study's statistical population included all male students of public schools in Tehran in the first and second semesters of 2017-2018, from which 267 people were selected by multi-stage random sampling. The research tools included the Affective Family Climate Scale, the Connor-Davidson Resilience Scale, and the Addiction Susceptibility Questionnaire-Adolescents Version. The data of the present research were analyzed using the structural equation modeling method and Imus software.

**Results:** The present study's results showed that the family's emotional climate ( $\beta=-0.468$ ,  $P=0.001$ ) and resilience ( $\beta=-0.246$ ,  $P=0.001$ ) predict addiction susceptibility in male adolescents negatively and meaningfully. The family's emotional climate predicts addiction susceptibility in male adolescents through the mediation of resilience ( $\beta=0.083$ ,  $P=0.001$ ).

**Conclusion:** The results of the present study emphasize the importance of the role of the family, both in terms of creating a favorable emotional climate and in terms of playing a role, as a suitable model in the emergence of behavior. It is suggested that parents also protect their children from the influence of peers and the use of tobacco and drugs by providing a suitable emotional climate.

**Keywords:** addiction, emotional, resilience, family, adolescents

---

Akbari A, Sharifi H P, Sharifi N, Mirhashemi M. A structural model for predicting addiction susceptibility in male adolescents based on family emotional climate with the mediation of resilience. *Shenakht Journal of Psychology and Psychiatry* 2024; 11 (3) : 125-136  
URL: <http://shenakht.muk.ac.ir/article-1-2002-fa.html>

Copyright © 2018 the Author (s). Published by Kurdistan University of Medical Sciences. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Non Commercial License 4.0 (CCBY-NC), where it is permissible to download, share, remix, transform, and buildup the work provided it is properly cited. The work cannot be used commercially without permission from the journal.

## مدل ساختاری پیش بینی استعداد اعتیاد در نوجوانان پسر براساس جو عاطفی خانواده با میانجیگری تاب آوری

آذر اکبری<sup>۱</sup>، حسن پاشا شریفی<sup>۲</sup>، نسترن شریفی<sup>۳</sup>، مالک میرهاشمی<sup>۴</sup>

۱. دانشجوی دکتری روان شناسی عمومی، گروه روانشناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

۲. نویسنده مسئول، دانشیار گروه روان شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران، ایمیل: Hpssr@yahoo.com.

۳. دانشیار گروه روان شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

۴. دانشیار گروه روان شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۱۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۱۷

### چکیده

**مقدمه:** جو عاطفی خانواده و تاب آوری از جمله عوامل محافظت کننده در برابر مصرف مواد توسط نوجوان محسوب می شود.

**هدف:** هدف پژوهش حاضر پیش بینی استعداد اعتیاد در نوجوانان پسر براساس جو عاطفی خانواده با میانجیگری تاب آوری بود.

**روش:** روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری پژوهش شامل تمام دانش آموزان پسر مدارس دولتی شهر تهران در نیمسال تحصیلی اول و دوم ۱۳۹۸-۱۳۹۷ بود که از میان آن‌ها به روش نمونه برداری تصادفی چندمرحله‌ای ۲۶۷ نفر انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل مقیاس جو عاطفی خانواده، مقیاس تاب آوری کانر دیویدسون و پرسشنامه استعداد اعتیاد ویراست نوجوانان بود. داده‌های پژوهش حاضر با استفاده از روش مدلیابی معادلات ساختاری و نرم افزار ایموس تحلیل شدند.

**یافته‌ها:** نتایج پژوهش حاضر نشان داد جو عاطفی خانواده ( $\beta = -0/468$ ) و تاب آوری ( $\beta = -0/246$ ) ( $P = 0/001$ ) استعداد اعتیاد در نوجوانان پسر را به صورت منفی و معنادار پیش بینی می کنند. جو عاطفی خانواده با میانجیگری تاب آوری استعداد اعتیاد در نوجوانان پسر را پیش بینی می کند ( $\beta = 0/083$ ) ( $P = 0/001$ ).

**نتیجه گیری:** نتایج پژوهش حاضر بر اهمیت نقش خانواده چه از لحاظ ایجاد جو عاطفی مطلوب و چه از لحاظ ایفای نقش، به عنوان الگویی مناسب در بروز رفتار تأکید دارد. پیشنهاد می شود والدین نیز با فراهم آوردن جو عاطفی مناسب فرزندان خود را از تأثیر همسالان و مصرف دخانیات و مواد محفوظ دارند.

**کلیدواژه‌ها:** اعتیاد، تاب آوری، خانواده، عاطفی، نوجوانان

## مقدمه

خود زمینه مساعدتری را برای گرایش به این نوع انحراف‌ها فراهم می‌کند و تأثیر عمیقی بر گسترش آن‌ها دارد (بزازیان و همکاران، ۲۰۱۴).

جو عاطفی خانواده<sup>۶</sup> (کاپتانوویک و اسکوک<sup>۷</sup>، ۲۰۲۱) و تاب‌آوری<sup>۸</sup> (ریتانتی<sup>۹</sup> و همکاران، ۲۰۲۳) از جمله عوامل محافظت‌کننده در برابر مصرف مواد توسط نوجوان محسوب می‌شود. خانواده مانند هر نظام اجتماعی دارای نیازهای اولیه است که از میان آن‌ها می‌توان به احساس ارزشمندی، امنیت جسمانی، صمیمیت، تعلق و وابستگی، احساس مسئولیت، اعتماد، نیاز به تأیید دیگران، نیاز به شادی و موفقیت اشاره کرد که زیرمجموعه‌ای از نیازهای روانی-اجتماعی هستند (نعامی و پیمان نیا، ۲۰۱۴). در همین راستا، نعامی و پیمان نیا (۲۰۱۴) نشان دادند که بین دو گروه نوجوانان عادی و بزهدکار از لحاظ جو عاطفی خانواده تفاوت معناداری وجود دارد. هیومل<sup>۱۰</sup> و همکاران (۲۰۱۳) به نقش کیفیت ضعیف روابط با والدین به عنوان عامل پرخطر تأکید دارند و ترکیبی از ویژگی‌های ویژه دوره نوجوانی و جوانی و کیفیت ارتباط با والدین را با مصرف مواد مرتبط می‌دانند.

افرادی که تاب‌آوری کمتری دارند در معرض خطرات بیشتری از نظر مشکلات روانی از قبیل اضطراب، افسردگی، ناامیدی، اختلالات رفتاری، خشونت، مصرف سیگار، فعالیت جنسی مهار نشده قرار دارند و از نظر پیشرفت تحصیلی دچار ضعف و نقصان هستند (کاسیجین<sup>۱۱</sup> و همکاران، ۲۰۱۸). تاب‌آوری تعامل

از دست دادن تدریجی کنترل، علیرغم آگاهی فرد از پیامدهای منفی جدی، و علیرغم تمایل مداوم فرد به توقف رفتار، معیارهای اصلی تشخیصی اختلال‌های اعتیادآور<sup>۱</sup> است (کراپلین<sup>۲</sup> و همکاران، ۲۰۲۴). رفتار اعتیاد آور به تمایلات منظمی اشاره دارد که با ایجاد وابستگی به سوء مصرف مواد مرتبط است، مانند مصرف مواد مخدر الکلی، تنباکو و سایر مواد مضر (مانند ماری جوانا و مت‌آمفتامین‌ها) مشخص شده است که اعتیاد به مواد مضر مختلف منجر به آسیب کبدی (مصرف الکل)، سرطان ریه (مصرف دخانیات)، سکته مغزی، بیماری قلبی (مصرف سیگار)، افزایش ضربان قلب (مصرف ماری جوانا) و نوروپاتی‌های دوپامین و سروتونین در بدن می‌شود (هوساین<sup>۳</sup> و همکاران، ۲۰۲۴). اعتیاد<sup>۴</sup>، یک اختلال مغزی مزمن و عودکننده که با مصرف اجباری مواد و تمایل به مصرف مواد با وجود پیامدهای نامطلوب مشخص می‌شود و عمیقاً بر روابط شخصی و بهزیستی تأثیر می‌گذارد. اعتیاد یک مشکل بهداشت عمومی است که افراد و جوامع آن‌ها را تحت تأثیر قرار داده است (چان<sup>۵</sup> و همکاران، ۲۰۲۴). آسیب مغزی ناشی از مصرف مواد اگرچه اعتیاد می‌تواند افراد را در هر سنی تحت تأثیر قرار دهد، اما شیوع مواد اعتیاد آور به طور قابل توجهی در میان نوجوانان ۱۰ تا ۱۹ سال بالا است (هوساین و همکاران، ۲۰۲۴). اعتیاد ضمن اثرگذاری بر زندگی فردی و اجتماعی، گروه‌ها، خانواده‌ها و ایجاد آسیب‌های اجتماعی، از آن‌ها نیز تأثیر پذیرفته و دور باطلی را در جامعه ایجاد می‌کند. افزایش آسیب‌ها و مفاصل اجتماعی

6. Family's Emotional Climate

7. Kapetanovic, S., & Skoog, T.

8. resilience

9. Ritanti, R.

10. Hummel, A.

11. Cousijn, J.

1. addictive disorders

2. Kräplin, A.

3. Hossain, S.

4. addiction

5. Chan, Y.-H.

پیش زمینه افراد در اعتیاد/آمادگی برای مصرف مواد را برجسته می‌سازد و بر اهمیت و ضرورت انجام پژوهش-هایی از نوع پژوهش حاضر می‌افزاید و بررسی گرایش به مصرف مواد در نوجوانان با پیش آمادگی‌هایی نظیر مصرف سیگار و مشاهده مصرف سیگار، الکل و مواد را در خانواده مطرح و برجسته می‌سازد. براساس مطالبی که مرور شد هدف پژوهش حاضر پیش بینی استعداد اعتیاد در نوجوانان پسر براساس جو عاطفی خانواده با میانجیگری تاب آوری بود.

### روش

روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری پژوهش شامل تمام دانش آموزان پسر مدارس دولتی شهر تهران در نیمسال تحصیلی اول و دوم ۱۳۹۸-۱۳۹۷ بود که از میان آن‌ها به روش نمونه‌برداری تصادفی چندمرحله‌ای ۳۰۰ نفر انتخاب شدند. از جمله ملاک‌های ورود به پژوهش تحت سرپرستی بودن هر دو والد در طول دوران کودکی و نوجوانی، عدم وجود معلولیت‌های جسمانی و بیماری‌های مزمن و مصرف دارو و ملاک خروج از پژوهش شامل پاسخگویی ناقص به پرسشنامه بود.

پس از مراجعه به مدارس و انتخاب کلاس‌ها و کسب اجازه از معلم‌ها، دانش‌آموزان هر کلاس به صورت گروهی در داخل کلاس پرسشنامه‌ها را تحویل گرفتند تا در محیط خانه پرسشنامه‌ها را تکمیل کنند و پس از یک هفته بازگردانند. برای جلوگیری از سوگیری احتمالی در پاسخ به پرسشنامه‌ها و تقویت اعتبار نتایج جمع‌آوری شده از راه‌کار ایجاد موازنه استفاده شد و با تغییر در ترتیب ارائه پرسشنامه‌ها، زمینه حفظ تعادل در اعتبار پاسخ‌ها به گویه‌های پرسشنامه‌ها فراهم شد. در این پژوهش ملاحظات اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه،

دومجموعه است: مجموعه عوامل خطر که مربوط به عوامل تنش‌زای زندگی یا شرایط محیطی ناگوار که آسیب‌پذیری افراد را افزایش می‌دهند. مجموعه عوامل حمایتی مربوط به فرد، خانواده، جامعه که مانع آسیب‌ها می‌شوند یا آسیب‌ها را کم می‌کنند و یا از فرد در برابر آن آسیب‌ها حمایت می‌کنند. افراد از لحاظ قرارگیری در معرض ناملایمات و آسیب‌پذیری، میزان حمایتی که عوامل فردی و محیطی برای آنها فراهم می‌کنند، باهم متفاوت هستند. همچنین میزان توانایی بهبود، سازگاری با ناملایمات و یا بازگشت به وضع طبیعی (میزان تاب‌آوری) در طول زندگی فرد متفاوت است. می‌توان گفت تاب‌آوری به معنای توانایی مقابله با شرایط دشوار و انعطاف‌پذیری در برابر فشارهای زندگی روزمره است (تامسون<sup>۱</sup>، ۲۰۲۰). در همین راستا، افشک و کرمی (۲۰۱۹) نشان دادند هیجان‌خواهی و تاب‌آوری از جمله عوامل پیش‌بینی‌کننده آمادگی اعتیاد هستند.

اگر والدین احساس امنیت و نیازهای عاطفی فرزند خود را در حد معقول در خانواده فراهم کنند؛ شاهد پیشرفت فرزندان‌شان در آینده خواهند بود. اعتیاد/وابستگی رفتاری در مصرف‌کننده‌های نیکوتین، الکل و تریاک تنها در بخش کوچکی از جمعیت که به مصرف مزمن مواد می‌پردازند؛ روی می‌دهد. این مطالعات سه نکته را مشخص می‌کند. اول آنکه تمام کسانی که با مواد اعتیادآور مواجه می‌شوند؛ وابسته یا معتاد نمی‌شوند؛ دوم آنکه تنها برخی اشخاص بعد از چند بار مواجه شدن با مواد معتاد می‌شوند و سوم آنکه کسانی که مستعد اعتیاد/وابستگی به موادی؛ تمایل به مصرف چندگانه مواد دارند (زینالی، ۲۰۱۴). مسائل مطرح شده اهمیت مطالعه

<sup>۱</sup>. Thomson, P.

تضمین حریم خصوصی و رازداری رعایت شد. پرسشنامه‌های تکمیل شده جمع آوری گردید و از طریق روش‌های آماری توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. داده‌های پژوهش حاضر با استفاده از مدلیابی معادلات ساختاری، نرم افزار ایموس<sup>۱</sup> و بیشینه برآورد احتمال<sup>۲</sup> تحلیل شدند.

## ابزار

**مقیاس جو عاطفی خانواده<sup>۳</sup>.** مقیاس جو عاطفی خانواده هیلبرن<sup>۴</sup> (۱۹۶۴) شامل ۱۶ گویه و ۸ مؤلفه محبت با گویه‌های ۱ و ۲، نوازش با گویه‌های ۳ و ۴، تأیید با گویه‌های ۵ و ۶، تجربه‌های مشترک با گویه‌های ۷ و ۸، هدیه دادن با گویه‌های ۹ و ۱۰، تشویق با گویه‌های ۱۱ و ۱۲، اعتماد با گویه‌های ۱۳ و ۱۴ و امنیت با گویه‌های ۱۵ و ۱۶ در یک مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای از خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵ مورد ارزیابی قرار می‌دهد. جاودان (۲۰۱۴) برای این ابزار ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و روایی مناسبی با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی و بار عاملی مناسبی برای همه ماده‌ها و نقطه برش ۵۶ را گزارش کرد. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای این ابزار ۰/۹۳ به دست آمد.

**مقیاس تاب آوری کانر دیویدسون<sup>۵</sup>.** مقیاس تاب-آوری کانر دیویدسون (۲۰۰۳) شامل ۲۵ گویه است که تاب آوری را در یک طیف لیکرت ۵ درجه‌ای «همیشه نادرست = ۰» تا «همیشه درست = ۴» مورد پرسش قرار می‌دهد. کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و همبستگی درونی بین عوامل را در دامنه-ای از (۰/۳۰) تا (۰/۷۰) و ضریب باز آزمایی ۰/۸۷ را به

عنوان شاخصی از همسانی درونی و همبستگی مثبت مقیاس تاب آوری با ابزار سخت رویی کوباسا<sup>۶</sup> (۰/۸۳) و مقیاس حمایت اجتماعی شیهان<sup>۷</sup> (۰/۳۶)، همبستگی منفی این مقیاس با مقیاس استرس ادراک شده<sup>۸</sup> (۰/۷۶-) و مقیاس آسیب‌پذیری نسبت به استرس شیهان<sup>۹</sup> (۰/۳۲-) را به عنوان شاخصی از روایی همگرای این ابزار گزارش کردند. در هنجاریابی ایرانی این ابزار که توسط کیهانی و همکاران (۱۳۹۳) انجام شد نتایج ضرایب همبستگی روایی همزمان حاکی از همبستگی منفی و معنادار تاب آوری و پرخاشگری و همبستگی مثبت و معنادار با خودکارآمدی و رضایت از زندگی بود. مقدار آلفای کرونباخ و دونیمه‌سازی اسپیرمن-برون به ترتیب برابر با ۰/۶۶۹ و ۰/۶۶۵ به دست آمد.

**پرسشنامه استعداد اعتیاد ویراست نوجوانان<sup>۱۰</sup>.** این پرسشنامه توسط زینالی (۲۰۱۴) ساخته شد و شامل ۵۰ گویه است که ۱۰ مؤلفه نارضایتی درونی با گویه‌های ۱۶، ۲۰، ۳۲، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۹ و ۵۰، رفتارهای مخاطره آمیز با گویه‌های ۲۶، ۲۷، ۲۹، ۳۳، ۳۴ و ۳۵، غیرقابل اعتماد بودن با گویه‌های ۵، ۱۱، ۱۲، ۲۴، ۳۱ و ۴۱، خودنمایی با گویه‌های ۷، ۹، ۱۰، ۴۲ و ۴۸، افکار مثبت نسبت به مواد با گویه‌های ۲۱، ۲۲ و ۲۳، نارضایتی از خانواده با گویه‌های ۳۶، ۳۸ و ۴۰، ایمان و معنویت پایین با گویه‌های ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۹ و ۲۸، انحراف از هنجارها با گویه‌های ۳، ۸، ۱۳، ۱۸ و ۲۵، خودمحوری با گویه‌های ۲، ۴، ۶ و ۳۰ و روابط مخاطره آمیز با دوستان با گویه‌های ۱، ۳۷، ۳۹، ۴۳ و ۴۴ را به صورت بله = ۱ و خیر = ۰ مورد

6. Kobasa hardiness measure

7. Sheehan Social Support Scale

8. Perceived Stress Scale

9. Sheehan Stress Vulnerability Scale

10. Addiction Susceptibility Questionnaire-Adolescents Version (ASQ-AV)

1. analysis of moment structures (AMOS)

2. maximum likelihood

3. Affective Family Climate Scale

4. Hillburn

5. Connor-Davidson Resilience Scale

ارزیابی قرار می‌دهد. زینالی (۲۰۱۴) برای این ابزار روایی ملاکی را از طریق اجرای همزمان پرسشنامه با مقیاس نیمرخ میزان خطر مصرف مواد کنراد و ویسیک ۲۰۰۲ برابر با ۰/۶۶ و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ و نقطه برش ۱۵ گزارش کرد. در پژوهش حاضر ضرایب آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس‌های نارضایتی درونی، رفتارهای مخاطره آمیز، غیرقابل اعتماد بودن، خودنمایی، افکار مثبت نسبت به مواد، نارضایتی از خانواده، ایمان و معنویت پایین، انحراف از هنجارها، خودمحوری و روابط مخاطره آمیز با دوستان به ترتیب ۰/۷۰، ۰/۷۵، ۰/۵۳، ۰/۵۱، ۰/۶۰، ۰/۶۳، ۰/۶۱، ۰/۶۳، ۰/۶۷ و ۰/۶۶ به دست آمد.

### یافته‌ها

در پژوهش حاضر ۶۷ نفر (۲۵/۱۰ درصد) از نوجوانان ۱۵ سال، ۵۵ نفر (۲۰/۶۰ درصد) ۱۶ سال، ۴۵ نفر (۱۶/۸۵ درصد) ۱۷ سال و ۱۰۰ نفر (۳۷/۴۵ درصد) ۱۸ سال داشتند.

در ادامه در جدول ۱ به منظور بررسی روایی واگرا از روش فورنل و لارکر<sup>۱</sup> (۱۹۸۱) بهره برده شده است.

متغیرها	۱	۲	۳
۱. جو عاطفی خانواده	-		
۲. تاب آوری	۰/۶۲**	-	
۳. استعداد اعتیاد	-۰/۷۴۷**	-۰/۶۱۹**	-

\*P<۰/۰۵، \*\*P<۰/۰۱

جدول ۱ نشان می‌دهد بین استعداد اعتیاد با جو عاطفی خانواده و تاب آوری رابطه منفی و معنادار در سطح ۰/۰۱ وجود داشت.

### جدول ۲: شاخص‌های برازندگی مدل ساختاری

شاخص‌های برازندگی	مجدور کا	ریشه خطای میانگین <sup>۲</sup>	شاخص تکوینی برازش <sup>۳</sup>	شاخص تکوینی تطبیقی <sup>۴</sup>	شاخص تکوینی تطبیقی <sup>۵</sup>
الگوی ساختاری	۱۰۸/۵۱۴	۰/۰۷۶	۰/۹۰۰	۰/۸۸۴	۰/۹۴۷
نقاط برش قابل قبول	P>۰/۰۵	<۳	<۰/۰۸	<۰/۹۵	<۰/۹۰

جدول ۲ نشان می‌دهد که مدل ساختاری پژوهش حاضر با داده‌های گردآوری شده برازش قابل قبول دارد.

<sup>۲</sup> Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)

<sup>۳</sup> Goodness of Fit Index (GFI)

<sup>۴</sup> Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)

<sup>۵</sup> Comparative Fit Index (CFI)

<sup>۱</sup> Fornell, C., & Larcker, D. F.

جدول ۳: ضرایب مسیر مستقیم و غیرمستقیم بین متغیرهای پژوهش در مدل ساختاری

مسیرها	b	S.E	$\beta$	P
جو عاطفی خانواده- استعداد اعتیاد در نوجوانان	-۰/۰۵۷	۰/۰۱۰	-۰/۴۶۸	۰/۰۰۱
تاب آوری- استعداد اعتیاد در نوجوانان	-۰/۱۱۱	۰/۰۲۰	-۰/۲۴۶	۰/۰۰۱
جو عاطفی خانواده- تاب آوری	۰/۲۰۹	۰/۰۴۳	۰/۳۳۹	۰/۰۰۱
جو عاطفی خانواده- استعداد اعتیاد در نوجوانان	۰/۱۲۰	۰/۰۰۵	۰/۰۸۳	۰/۰۰۱

\* $P < 0.05$  \*\* $P < 0.01$

رشد فردی و شخصیت آدمی در آن کاشته می شود و از سوی دیگر، کودک در بیشتر حالت های خود، از پدر و به ویژه مادر خود تقلید می کند.

برخی از نظریه پردازان معتقدند، میزان یا کمیت وجودی مادر یا پدر با کودک مطرح نیست؛ بلکه آن چه بیش تر در رشد روانی کودک اهمیت دارد؛ کیفیت رابطه بین مادر و پدر و فرزند است. پس فضای روانی که والدین برای کودک ایجاد می کنند اهمیت زیادی دارد (بزازیان و همکاران، ۲۰۱۴). پیوستگی عاطفی اعضای خانواده سبب ایجاد کانونی گرم برای زندگی می شود و سرپرستی و نظارت مناسب خانواده ها در انتخاب دوست و نوع روابط، می تواند تأثیر مثبت زیادی بر جوانان جهت پیشگیری از اعتیاد و گرایش به مواد داشته باشد (شهریاری و همکاران، ۲۰۱۴). از میان سبک های فرزندپروری، سبکی که شامل ویژگی هایی نظیر محبت و گرمی، تشویق کودکان به ابراز نظرات خود هر چند نادرست یا متفاوت و همچنین ابراز هیجان های خود به درستی و کامل باشد؛ اغلب منجر به خود تنظیمی و تنظیم هیجانی و راهبردهای کنار آمدن مؤثر، مقبولیت و پیشرفت تحصیلی می شود (اسماعیلی کورانه و امیر سرداری، ۲۰۱۵؛ زو<sup>۴</sup> و همکاران، ۲۰۰۸). همانگونه که دانش و همکاران (۲۰۱۷) عنوان کردند؛ می توان گفت والدین با این سبک فرزندپروری، درخواست های معقولی برای پختگی دارند و این درخواست ها را با تعیین محدودیت ها و اصرار بر این که کودک باید از

جدول ۳ نشان می دهد که جو عاطفی خانواده ( $\beta = -0.468$ )، تاب آوری ( $P = 0.001$ ) و تاب آوری ( $\beta = -0.246$ )،  $P = 0.001$  استعداد اعتیاد در نوجوانان را به صورت منفی و معنادار پیش بینی می کنند. جو عاطفی خانواده با میانجیگری تاب آوری استعداد اعتیاد در نوجوانان را پیش بینی می کند ( $\beta = 0.209$ )،  $P = 0.001$ .

### بحث

هدف پژوهش حاضر پیش بینی استعداد اعتیاد در نوجوانان پسر براساس جو عاطفی خانواده با میانجیگری تاب آوری بود. نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش های افشک و کرمی (۲۰۱۹)؛ نعیمی و پیمان نیا (۲۰۱۴)؛ اسکوفیلد<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۱۵)؛ نگوزی و اولین<sup>۲</sup> (۲۰۱۵) و هیومل و همکاران (۲۰۱۳) همسو بود.

در تبیین یافته های حاضر می توان گفت همانگونه که دانش و همکاران (۲۰۱۷) عنوان کردند؛ می توان گفت که نخستین کسانی که کودک از آن ها الگو می گیرد و بسیاری از روحيات و غرایز او در اثر تماس با آن ها به وجود می آید؛ والدین هستند. والدین از آن جهت که بسیاری از ویژگی ها و صفات را از خود و اجدادشان به کودکان منتقل می کنند؛ عامل وراثت اند و از آن جهت که در تماس همیشگی با فرزند خویش هستند و اعمال و رفتار او را زیر نظر دارند و او نیز آن ها را الگوی خویش قرار می دهد؛ یک عامل محیطی برای تربیت به حساب می آید. خانواده جایی است که اولین بندر

<sup>3</sup>. Esmali Kooraneh, A., & Amirsardari, L.

<sup>4</sup>. Zhou, Q.

<sup>1</sup>. Schofield, T. J.

<sup>2</sup>. Ngozi, U. F., & Evelyn, E. O.

نظریه کنترل اجتماعی<sup>۵</sup> در مورد علل سست شدن تعهد فرد به جامعه و تعلق شکننده به الگوهای نقش بیان می‌دارد که فشار یا فرسودگی بر اثر فاصله بین آرزوهای نوجوان و برداشت او از فراهم بودن شرایط لازم برای دستیابی به آن آرزوها تحقق پیدا می‌کند. بر اساس این دیدگاه نوجوان که به دلیل شرایط نامساعد تربیتی و شغلی به امیدها، آرزوها، اهداف تحصیلی و شغلی خویش نرسیده است؛ نسبت به اجتماع و ارزش‌های آن تعهدی احساس نمی‌کند و بیشتر به سوی همسالان منحرف که مصرف مواد را تشویق می‌نمایند؛ گرایش پیدا می‌کند (کاستلو<sup>۶</sup>، ۲۰۱۷). علاوه بر این اگر نوجوان ارتباط صمیمانه‌ای با والدین نداشته باشد؛ فشار درون خانواده دلبستگی نوجوان را به خانواده‌ای که به‌طور معمول مخالف مصرف مواد است؛ تضعیف می‌کند و به نوعی سبب گرایش به همسالانی می‌شود که اغلب مشوق مصرف مواد هستند (واتس<sup>۷</sup> و همکاران، ۲۰۲۴). در یک جمع‌بندی، خانواده به‌عنوان اولین کانون اجتماعی، عوامل مختلفی دارد که یکی از عوامل تأثیرگذار بر رشد فرزندان به‌ویژه رشد روانی آن‌ها، چگونگی روش‌های تربیتی والدین در چارچوب خانواده است. روان‌شناسان مدت‌ها است عنوان کرده‌اند که عملکرد والدین بر شکل‌گیری افکار، رفتار و هیجان‌های کودکان تأثیر دارند و باید ریشه بسیاری از اختلال‌های روانی را در پرورش اولیه خانواده جستجو کرد (لاندر<sup>۸</sup> و همکاران، ۲۰۱۳).

تاب‌آوری در رشد شخصیت افراد بسیار مهم است خصوصاً اگر در کودکی آموخته شود به‌گونه‌ای که آموزش مهارت مدیریت استرس و خودآگاهی باعث افزایش تاب‌آوری در کودکان می‌شود. واقعیت این است که تاب‌آوری یک ظرفیت اساسی انسانی است که در همه کودکان نیاز به پرورش دارد. والدین و سایر مراقبین کودک،

آن‌ها تبعیت کند؛ به اجرا در می‌آورند. پذیرش بی‌قید و شرط این معنا را می‌دهد که کودک به‌طور ذاتی لایق عشق‌ورزی و ارزشمند است و شامل بازخورد و تصدیق‌های سازنده، اطمینان بخشی، ستایش، تحسین و قدردانی است نه بر اساس عملکرد و رفتار فرد، بلکه بر اساس وجود فرد.

صرف نظر کردن از عشق و علاقه جزء کلیدی کنترل روان‌شناختی است که نشان دهنده تظاهرات سرکوب‌گری-خودمختاری در روابط است. تعدادی از پژوهشگران پذیرش مشروط را به عنوان یک رفتار بسیار کنترل‌گرانه و یکی از ویژگی‌های اصلی کنترل روان‌شناختی در نظر می‌گیرند (مکری-بوتساری<sup>۱</sup>، ۲۰۱۵). مواجهه و ارتباط با دوستان و والدینی که مصرف کننده مواد هستند؛ باورهای ویژه‌ای را در فرد شکل می‌دهد که به سوء مصرف مواد می‌انجامد. در واقع زمانی که والدین، خود مصرف کننده سیگار، مشروبات الکلی و سایر مواد هستند؛ هم از طریق یادگیری مشاهده‌ای و هم از طریق انتقال نگرش توأم با پذیرش به فرزندان، آن‌ها را در معرض خطر مصرف مواد قرار می‌دهند (هاريجیان<sup>۲</sup> و همکاران، ۲۰۱۶). نظریه پیوند افتراقی<sup>۳</sup> جرم را به آن‌چه تفاوت ارتباط‌ها نامیده است؛ مربوط می‌داند. مفهوم تفاوت ارتباط‌ها بسیار ساده است. در جامعه‌ای که دارای خرده فرهنگ‌های گوناگون متعددی است؛ برخی از محیط‌های اجتماعی به‌طور معمول مشوق فعالیت‌های غیرقانونی است؛ در صورتی که محیط‌های دیگر چنین نیستند. افراد از طریق ارتباط با دیگران که حامل هنجارهای تبه‌کارانه هستند؛ بزهدار یا تبه‌کار می‌شوند. اکثر رفتارهای بزهدارانه درون گروه‌های نخستین به‌ویژه گروه همسالان فراگرفته می‌شود. فرایند یادگیری رفتار بزهدارانه شامل یادگیری فنون ارتکاب جرم و همچنین انگیزش‌ها، نگرش‌ها و جهت‌گیری‌ها می‌شود (گیدنس و ساتون<sup>۴</sup>، ۲۰۰۹).

5. social control theory

6. Costello, B. J.

7. Watts, L. L.

8. Lander, L.

1. Makri-Botsari, E.

2. Horigian, V. E.

3. differential association theory

4. Giddens, A., & Sutton, P. W.



سنین کودکی به کودکان آموزش داد و با ترغیب والدین برای گذراندن دوره‌های آموزشی در این مورد، به سطح آگاهی خانواده‌ها افزود. تصحیح روابط میان اعضای خانواده به‌ویژه پدر و مادر می‌تواند محیط خانه را به محیطی امن و دوست داشتنی برای فرزندان تبدیل کند و بی‌تردید چنین خانواده‌ای کم‌تر در خطر اعتیاد اعضای خود قرار می‌گیرد.

### نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر پیش بینی استعداد اعتیاد در نوجوانان پسر براساس جو عاطفی خانواده با میانجیگری تاب آوری بود. نتایج پژوهش حاضر بر اهمیت نقش خانواده چه از لحاظ ایجاد جو عاطفی مطلوب و چه از لحاظ ایفای نقش، به‌عنوان الگویی مناسب در بروز رفتار تأکید دارد. سرمایه‌گذاری برای آموزش و بالا بردن آگاهی اقشار مختلف اجتماع در مورد اعتیاد و خطرهای آن، بسیار سودمندتر از سرمایه‌گذاری برای درمان معتادان و یا دستگیری فروشندگان مواد است علاوه بر این، پیشنهاد می‌شود والدین نیز با فراهم آوردن جو عاطفی مناسب فرزندان خود را از تأثیر همسالان و مصرف دخانیات و مواد محفوظ دارند. استفاده از ابزار خودگزارش دهی در پژوهش حاضر از مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش بود. لذا در تعمیم یافته‌ها در مورد سایر شهرها احتیاط شود.

### سپاسگزاری

این مطالعه بخشی از نتایج رساله دکتری تخصصی آذر اکبری، رشته روانشناسی عمومی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن با راهنمایی جناب دکتر حسن پاشا شریفی است که در سامانه <https://ri.s.i.iau.ir/> ثبت شده است. بدین-وسیله از همه نوجوانی که در این پژوهش شرکت کردند، همچنین مسئولین دانشگاه آزاد اسلامی که با همکاری خود امکان این پژوهش را فراهم آوردند تشکر و قدردانی می‌شود. نویسندگان مقاله حاضر هیچگونه تضاد منافی را گزارش نکردند.

از طریق گفتار، کردار و محیطی که فراهم می‌آورند تاب‌آوری را در کودکان تقویت می‌کنند. بزرگسالانی که ارتقاء تاب‌آوری، حمایت‌های خانوادگی و نهادهای مرتبط با کودک را در دسترس او قرار می‌دهند، درواقع کودکان را تشویق می‌کنند تا به‌طور فزاینده‌ای، مشکلات را حل کنند و افکار، احساسات و رفتارهای منفی را با موفقیت کنترل کنند. تاب‌آوری برای سلامت روان کودکان بسیار مهم است. کودکانی که از تاب‌آوری بیشتری برخوردار هستند بهتر می‌توانند استرس را کنترل کنند زیرا این یک پاسخ معمول به حوادث دشوار است. زیرا که تاب‌آوری صرف مقاومت منفعل در برابر آسیب‌زا یا شرایط تهدیدکننده نیست بلکه فرد تاب‌آور مشارکت‌کننده فعال و سازنده محیط پیرامون خود است که با پیامد مثبت هیجانی، عاطفی و شناختی همراه است. در مفهوم تاب‌آوری دو وجه مهم دیده می‌شود: اول این که افراد حادثه یا رویداد آسیب‌زا را تجربه می‌کنند و دوم آن که در برابر حوادث انعطاف‌پذیر هستند و برای بازگشت به عملکرد معمولی خود، دست به جبران می‌زنند. این افراد توانایی ترمیم ضربه‌های روانی وارد شده به خود و فائق آمدن بر سختی را دارند (آفتاب و شمس، ۲۰۲۰).

بی‌شک نقش خانواده به‌عنوان واحد اصلی و عنصر تأثیرگذار بر روابط، رفتارها و خصوصیات ذاتی و اکتسابی اعضا، واضح و غیرقابل تردید است. تأثیرگذاری و تأثیرپذیری افراد این نهاد کوچک اجتماعی از یکدیگر، باعث شده است که خانواده همواره عنصر اصلی مطالعات و پژوهش‌های اجتماعی قرار گیرد و تأثیر آن بر موفقیت‌ها یا آسیب‌های فردی و اجتماعی در موضوعات مختلف سنجیده شود. خانواده سالم بستر مناسبی برای رشد و شکوفایی و بالندگی اعضای خود فراهم می‌کند و در حفظ و ارتقای سلامت جسمی و روانی آن‌ها تأثیر فراوان و غیرقابل انکاری دارد. در مقابل، خانواده ناسالم زمینه را برای ایجاد اختلاف در ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی فراهم می‌کند و افراد را به سمت بزهکاری سوق می‌دهد. باید‌ها و نبایدهای زندگی خانوادگی را باید از

## References

- Afshak, S., & Karami, J. (2019). The association of sensation seeking and resilience with addiction in students [Research]. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal (RRJ)*, 7(11), 247-258. <http://frooyesh.ir/article-1-484-en.html>
- Aftab, R., & Shams, A. (2020). Relationship between Integrated Self-Knowledge and Resilience with Anxiety of Being Infected by COVID-19: The Mediating Role of Intolerance of Ambiguity, Worry, and Physical Activity. *Sport Psychology Studies*, 9(32), 201-226. <https://doi.org/10.22089/spsyj.2020.9010.1975>
- Bazzaizan, S., Rajaei, Y., & Afsari, L. (2014). The inhibitor role of religious beliefs and family belonging in tendency towards smoking, addictive substance and alcohol consumption. *Journal of Family Psychology*, 1(1), 19-28. [https://www.ijfpjournal.ir/article\\_245489\\_676a79bfb50579c972abbb03f1e4ad4f.pdf](https://www.ijfpjournal.ir/article_245489_676a79bfb50579c972abbb03f1e4ad4f.pdf)
- Chan, Y.-H., Chang, H.-M., Lu, M.-L., & Goh, K. K. (2024). Targeting cravings in substance addiction with transcranial direct current stimulation: insights from a meta-analysis of sham-controlled trials. *Psychiatry Research*, 331, 115621. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.psychres.2023.115621>
- Costello, B. J. (2017). Social control theory. In B. Teasdale & M. S. Bradley (Eds.), *Preventing crime and violence* (pp. 31-41). Springer International Publishing/Springer Nature.
- Cousijn, J., Luijten, M., & Feldstein Ewing, S. W. (2018). Adolescent resilience to addiction: a social plasticity hypothesis. *The Lancet. Child & adolescent health*, 2(1), 69-78. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(17\)30148-7](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(17)30148-7)
- Danesh, E., Saliminia, N., Hagh ranjbar, F., Naderi, F., & Amooei, K. (2017). Structural model of psychosocial development in relation to mothers' spiritual intelligence and parenting styles. *Applied Psychology*, 11(2), 47-65. [https://apsy.sbu.ac.ir/article\\_96817\\_588476c24c93adf97be01b1a3faea3fa.pdf](https://apsy.sbu.ac.ir/article_96817_588476c24c93adf97be01b1a3faea3fa.pdf)
- Esmali Kooraneh, A., & Amirsardari, L. (2015). Predicting early maladaptive schemas using Baumrind's parenting styles. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 9(2), e952.
- Giddens, A., & Sutton, P. W. (2009). *Sociology*. UK & MA: Cambridge; Malden.
- Horigian, V. E., Anderson, A. R., & Szapocznik, J. (2016). Family-Based Treatments for Adolescent Substance Use. *Child and adolescent psychiatric clinics of North America*, 25(4), 603-628. <https://doi.org/10.1016/j.chc.2016.06.001>
- Hummel, A., Shelton, K. H., Heron, J., Moore, L., & Van Den Bree, M. B. M. (2013). A systematic review of the relationships between family functioning, pubertal timing and adolescent substance use. *Addiction*, 108(1), 487-496.
- Javdan, M. (2014). The study of relationship between self-monitoring, affective family climate, and life skills with

- aggression in adolescent boys. *Personality and Individual Differences*, 3(5), 125-142.
- Kapetanovic, S., & Skoog, T. (2021). The Role of the Family's Emotional Climate in the Links between Parent-Adolescent Communication and Adolescent Psychosocial Functioning. *Research on child and adolescent psychopathology*, 49(2), 141-154. <https://doi.org/10.1007/s10802-020-00705-9>
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*, 3<sup>rd</sup> edition. New York: Guilford press.
- Kräplin, A., Joshanloo, M., Wolff, M., Fröhner, J. H., Baeuchl, C., Krönke, K. M., Bühringer, G., Smolka, M. N., & Goschke, T. (2024). No evidence for a reciprocal relationship between daily self-control failures and addictive behavior in a longitudinal study. *Frontiers in psychology*, 15, 1382483. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1382483>
- Lander, L., Howsare, J., & Byrne, M. (2013). The impact of substance use disorders on families and children: from theory to practice. *Social work in public health*, 28(3-4), 194-205. <https://doi.org/10.1080/19371918.2013.759005>
- Makri-Botsari, E. (2015). Adolescents' unconditional acceptance by parents and teachers and educational outcomes: A structural model of gender differences. *Journal of Adolescence*, 43(1), 50-62.
- Meyers, L. S., Gamst, G., & Guarino, A. J. (2006). *Applied multivariate research, design and interpretation*. London: Sage publication.
- Naami, A., & Peymannia, B. (2014). Analysis of the Family Emotional Climate on Self-Concept in Delinquent Adolescents [Original Research]. *Journal of Police Medicine*, 3(3), 135-140. <https://doi.org/10.30505/3.3.135>
- Ngozi, U. F., & Evelyn, E. O. (2015). The relationship between family type, gender, parenting process and juvenile delinquency among diploma students' of Delta State University Abraka, Nigeria. *British Journal of Education, Society & Behavioral Science*, 11(3), 1-10.
- Paschal, M. J., Ringwalt, C. L., & Flewelling, R. L. (2003). Effects of parenting, father absence, and affiliation with delinquent peers on delinquent behavior among African-American male adolescents. *Adolescence*, 38(1), 15-34.
- Ritanti, R., Permatasari, I., & Nurdiantami, Y. (2023). Relationship between Resilience and Family Functioning with Drug Abuse Risk Behaviour among Adolescents. *Health Education and Health Promotion*, 11(2), 239-243. <https://doi.org/10.58209/hehp.11.2.239>
- Schofield, T. J., Conger, R. D., & Robins, R. W. (2015). Early adolescent substance use in Mexican origin families: Peer selection, peer influence, and parental monitoring. *Drug and Alcohol Dependence*, 157(1), 129-135.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling*, 2nd ed. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Mahwah: NJ.
- Shahriari, Sh., Dastjerdi, R., Hojjatzadeh, N., Keikhai, R., & Ramazani, A. A.

- (2014). Family function on tendency students towards addiction and substance abuse. *Journal of Zabol University of medical sciences and health services (Journal of Rostamineh)*, 5(4), 59-67. <https://sid.ir/paper/203538/en>
- Shoemaker, D. J. (2010). *Theories of delinquency: an examination of explanations of delinquent behavior*, 6th Ed. New York: Oxford University Press.
- Thomson, P. (2020). Resilience and Adaptation. In S. Pritzker & M. Runco (Eds.), *Encyclopedia of Creativity (Third Edition)* (pp. 442-447). Academic Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809324-5.23654-7>
- Watts, L. L., Hamza, E. A., Bedewy, D. A., & Moustafa, A. A. (2024). A meta-analysis study on peer influence and adolescent substance use. *Current Psychology*, 43(5), 3866-3881. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04944-z>
- Zeinali, A. (2014). Validation of Addiction Susceptibility Questionnaire in Iran Adolescents (ASQ-AV). *Journal of Clinical Psychology*, 6(3), 81-93. <https://doi.org/10.22075/jcp.2017.2175>
- Zhou, Q., Wang, Y., Deng, X., Eisenberg, N., Wolchik, S. A., & Tein, J.-Y. (2008). Relations of parenting and temperament to Chinese children's experience of negative life events, coping efficacy, and externalizing problems. *Child Development*, 79(3), 493-513.